

Żydowskie organizacje kulturalne i społeczne w międzywojennym Krasnymstawie

Jewish Cultural and Social Organisations in Interwar Krasnystaw

Summary

The article explores the activities of Jewish cultural and social organisations operating in Krasnystaw, a county town in the Lublin Voivodeship during the 1930s. Throughout the interwar period, the percentage of Jewish residents in Krasnystaw did not exceed 20%, with 12.2% in 1921 and 17.2% in 1931, respectively. This deviated from the norm in the Lublin Voivodeship, where the average percentage of Jews amounted to several dozen percent. The city housed various associations with diverse characters and political orientations, alongside charitable organisations whose main statutory task was to provide their members with financial support such as interest-free loans. These included the “Biblioteka im. I.L. Pereca” Association, “Hechaluc Pioneer”, “Hachaluc Hakali”, the Trumpeldor Jewish Scouting Association, “Bruder Hilf” Charity Association, Interest-Free Loan Fund “Gemilus Chesed”, and “Ahawat Hachaim”.

Keywords: Jews; Krasnystaw; Lublin Voivodeship; charitable organisations; „Bruder Hilf”; Joseph Trumpeldor

Streszczenie

W artykule przedstawiono działalność żydowskich organizacji kulturalnych i społecznych działających w latach trzydziestych XX wieku na terenie Krasnegostawu, mieście powiatowym w województwie lubelskim. W Krasnymstawie odsetek żydowskich mieszkańców przez okres dwudziestolecia międzywojennego nie przekroczył 20% i wynosił odpowiednio: 12,2% w 1921 roku i 17,2% w 1931 roku, co odbiegało od „normy” województwa lubelskiego, która wynosiła średnio kilkadziesiąt procent. Na terenie miasta działało kilka stowarzyszeń o różnorodnym charakterze i zabarwieniu politycznym, jak również organizacje pomocowych, których głównym zadaniem statutowym było niesienie swoim członkom finansowego wsparcia na przykład w formie bezprocentowych pożyczek. Były to: Stowarzyszenie „Biblioteka im. I.L. Pereca”, „Hechaluc Pionier”, „Hachaluc Hakali”, Zrzeszenie Żydowskich Harcerzy im. Józefa Trumpeldora, Stowarzyszenie Dobroczynne „Bruder Hilf”, Bezprocentowa Kasa Pożyczkowa „Gemilus Chesed”, „Ahawat Hachaim”.

Słowa kluczowe: Żydzi; Krasnystaw; województwo lubelskie; stowarzyszenia dobroczynne; „Bruder Hilf”; Józef Trumpeldor

Krasnystaw w okresie II Rzeczypospolitej był stolicą powiatu krasnostawskiego położonego w południowej części województwa lubelskiego utworzonego na mocy ustawy z 2 sierpnia 1919 roku o organizacji władz II instancji¹.

Mieszkańcami międzywojennego Krasnegostawu w zdecydowanej większości byli Polacy, drugą pod względem liczebności grupę narodowościową stanowili Żydzi, którzy w mieście pojawili się stosunkowo późno. Pierwsza zachowana informacja o krasnostawskim Żydzie o imieniu Abraham pochodzi z 1453 roku. W 1544 roku Zygmunt August na prośbę mieszczan nadał miastu przywilej „de non tolerandis Judaeis”, który w 1584 roku potwierdził Stefan Batory zezwalając jednocześnie na osiedlanie się Żydom na przedmieściach: Grobla, Zakręcie, Zastawie,

1 Ustawa tymczasowa z dnia 2 sierpnia 1919 r. o organizacji władz II instancji, Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 r. Nr 65, poz. 395. Województwo zajmowało obszar 31 123 km², a w jego skład wchodziło 19 powiatów: bialski, biłgorajski, chełmski, garwoliński, hrubieszowski, siedlecki, janowski, konstantynowski, krasnostawski, lubartowski, lubelski, łukowski, puławski, radzyński, sokołowski, tomaszowski, węgrowski, włodawski, zamojski.

Góry, Zadworze, Krakowskie Przedmieście². Przywilej obowiązywał do 1833 roku, kiedy to wszedł w życie projekt z 1811 roku, zakładający, że dzięki ludności żydowskiej Krasnystaw zostałby odbudowany ze zniszczeń jakie spowodował pożar mający miejsce na początku XIX wieku³.

W 1827 roku Krasnystaw zamieszkiwało tylko 11 Żydów stanowiących 0,4% populacji, w 1857 roku – 151 (4,2%), 1897 roku – 1793 (24,4%), 1921 roku – 1754 (19,6%)⁴ Według *Encyclopedia of Jewish Communities in Poland* liczby przedstawiały się następująco: 1776 rok – 63, 1827 rok – 11, 1857 rok – 151, 1899 rok – 1763, 1913 rok – 2 254, 1921 rok – 1754 osób. Natomiast Leonard de Verdmom Jacques w 1902 roku o Krasnymstawie pisał: „Domów 592. Ludności 7920, a w tej liczbie 1800 Żydów, którzy tu mieszkać zaczęli od 1860 roku”⁵.

W okresie międzywojennym Żydzi zamieszkiwali ulice: Zamojska, Grobla, Mostowa, część Rejowieckiej. Pewną koncentrację ludności można zauważyć także w centrum miasta ulice: Zamkowa, Rzeźnicka, Koszarowa, Poniatowskiego czy też Czysta⁶, gdzie mieściła się bóżnica⁷.

2 R. Dąbrowski, *Życie społeczno-polityczne mniejszości żydowskiej w Krasnymstawie w latach 1918-1939*, „Zapiski Krasnostawskie”, 4 (2013), s. 174; *Śladami Żydów. Lubelszczyzna*, oprac. M. Kubiszyn, Lublin 2011, s. 200. We wsi Góry zwanej Przedmieściem Krasnostawskim w 1819 roku mieszkało 80 Żydów, natomiast w Krasnymstawie 27, zob.: P. Sygowski, *Liczba ludności żydowskiej w wykazie statystycznym województwa lubelskiego z 1819 roku*, „Studia Żydowskie. Almanach”, 1 (2011), s. 145.

3 Autorem tego projektu był podprefekt krasnostawski Pawłowski. Projekt przewidywał zezwolenie Żydom na zakup pustych placów by zachęcić ich do budowy domów i sklepów, zob.: W. Ćwik, *Z dziejów Krasnegostawu w XIX wieku*, „Rocznik Chełmski”, 3 (1997), s. 146.

4 E. Bergman, J. Jagielski, *Zachowane synagogi i domy modlitwy w Polsce. Katalog*, Warszawa 1996, s. 70-71; F. Korallow, *Zarys dziejów Krasnegostawu*, w: *Chełmski narodny kalendar’ na 1911 god*, red. G.W. Liwotow, Chełm 1910, s. 51-64.

5 *Encyclopedia of Jewish Communities. Poland*, vol. 7, pages 515-518, published by Yad Vashem, Jerusalem, http://www.jewishgen.org/Yizkor/pinkas_poland/pol7_00515.html [dostęp: 24.09.2023].; L. de Verdmom Jacques, *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskiem*, Warszawa 1902, s. 114.

6 Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Akta miasta Krasnegostawu, sygn. 181: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 1; Tamże, sygn. 182: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 2; Tamże, sygn. 183: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 3; Tamże, sygn. 184: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 4; Tamże, sygn. 185: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 5 (spisy wyborców z 1939 roku).

7 Synagoga zwana „Wielką” była murowanym budynkiem usytuowanym na północ od rynku, wzniesionym na przełomie XIX i XX wieku. W 1914 roku uległa zniszczeniu w wyniku działań wojennych, została odbudowana w latach dwudziestych na podstawie projektu zatwierdzonego przez Komisję Budowlaną Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w 1925 r. zob. APL, Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Komunalno-Budowlany, sygn. 1258b: Projekt przebudowy bóżnicy gminy wyznaniowej żydowskiej w Krasnymstawie.

Przez okres dwudziestolecia międzywojennego odsetek żydowskich mieszkańców Krasnegostawu nie przekroczył 20% i wynosił odpowiednio: 12,2% w 1921 roku i 17,2% w 1931 roku, co odbiegało od „normy” województwa lubelskiego, która wynosiła średnio kilkadziesiąt procent np. Hrubieszów 59,2%, Janów Lubelski 44,8%, Kraśnik 50,6% czy Tomaszów Lubelski 65,2%⁸.

W okresie międzywojennym większość krasnostawskich Żydów trudniła się drobnym handlem i rzemiosłem oraz świadczyła mieszkańcom usługi. Wśród nich byli również bogaci kupcy, przedsiębiorcy i rzemieślnicy. Najbogatsi byli właściciele młynów, Szymon Lejba, Ajzensztajn, D. Baumfeld oraz Boruch Perelmutter i Mendel Perelmutter, którzy byli właścicielami młyna Rekord w Krakowskim Przedmieściu⁹. W mieście swoje oddziały posiadały dwa żydowskie banki spółdzielcze: od 1926 roku Kupiecki Bank Kredytowy, którym kierował Icek Zygzelszyper oraz od 1927 roku Żydowski Bank Ludowy z prezesem Szmulem Perelmutterem na czeleprzy¹⁰.

Starosta krasnostawski tak charakteryzował żydowskich mieszkańców miasta:

10% ludności stanowią Żydzi, którzy w życiu politycznym udział biorą nieznaczny. Młodzież jest pod wpływem syjonistów i folkistów. Od czasu do czasu przyjeżdżają prelegenci z Warszawy. Jednostronność zajęcia Żydów uniemożliwia wysiłek uczynienia z nich pożytecznych obywateli Państwa. Trudnią się oni głównie handlem, a obok tego przekupstwem, lichwą i spekulacją [...]. Zamieszkują prawie wyłącznie miasto i osady. Stosunek do Polaków i władz rządowych bierny. Niejednokrotnie wywierają wpływ demoralizujący na ludność włościańską, uprawiając szkodliwą agitację przeciw wydanym przez Państwo zamierzeniom walutowym, znajdując u nich ślepy posłuch. W życiu samorządowym poza Radą Miejską w Krasnymstawie udziału nie biorą¹¹.

8 B. Wasiutyński, *Ludność żydowska w Polsce w wiekach XIX i XX. Studium statystyczne*, Warszawa 1930, s. 33-35.

9 *Encyclopedia of Jewish Communities. Poland*, vol. 7, s. 515-518, http://www.jewishgen.org/Yizkor/pinkas_poland/pol7_00515.html [dostęp: 24.09.2023].

10 P. Bęcal, *Żydzi w Krasnymstawie*, w: *Zapiski krasnostawskie. Z przeszłości Krasnegostawu i okolic*, red. P. Kardela, Lublin 1994, s. 40

11 APL, UWL, WSP, sygn. 180: Roczne sprawozdania starosty krasnostawskiego 1919/1920, k. 4

Żydzi tworzyli także oddziały ogólnopolskich organizacji kulturalnych i społecznych, z których każda jako podstawowy element działalności wysuwała kultywowanie własnych tradycji narodowych, do których należało zachowanie języka, zwyczajów, religii. Nierzadko wykorzystywały swoje struktury do działalności politycznej, co wiązało się często z represjami ze strony władz państwowych¹². W związku z tym rozmiary i formy pracy były różne i zależały od wpływów poszczególnych partii żydowskich, które niejednokrotnie prowadziły wśród członków stowarzyszeń agitację. W Krasnymstawie działało kilka stowarzyszeń o różnorodnym charakterze i zabarwieniu politycznym, jak również organizacji pomocowych, których głównym statutowym zadaniem było niesienie swoim członkom finansowego wsparcia, na przykład w formie bezprocentowych pożyczek.

Syjonisci organizowali akademie, koncerty i zabawy taneczne. Akcentowali także rolę funduszy narodowych w odbudowie państwa żydowskiego. Prowadzili działalność kulturalną i utrzymywali żydowską bibliotekę w mieście, która należała do Stowarzyszenia „Biblioteka im. Icchoka Lejbusza Pereca” i dbała o rozwój czytelnictwa wśród ludności żydowskiej. Zbiór książek liczył około 500 egzemplarzy wydanych w językach żydowskim i hebrajskim, zgromadzonych w lokalu zwanym „klubem”. Następnie biblioteka mieściła się „u Rajzy” – w domu staruszki, od której wynajęto pokój, „pozostawiając jej mały kącik odgradzony zawieszonym białym prześcieradłem, gdzie stało jej łóżko”. Jej współzałożycielami byli Mendel Rajchman i Mosze Prechter. Bibliotekę prowadziła Hadesa Fajersztajn, która również zajmowała się działalnością syjonistyczną wśród żydowskich dziewcząt¹³.

Krasnostawski oddział organizacji pod nazwą „Hechaluc Pionier”¹⁴ powstał w marcu 1930 roku i liczył 15 członków. Zarząd stanowili Gerszon Sztern – prezes, Benjamin Szmaragd – sekretarz, Jakub Feldman –

12 J. Doroszewski, *Oświata pozaszkolna wśród ludności żydowskiej na Lubelszczyźnie w latach 1918-1939*, w: *Z dziejów społeczności żydowskiej na Lubelszczyźnie w latach 1918-1939*, red. J. Doroszewski, T. Radzik, Lublin 1992, s. 77.

13 *Ikor Cum Adenk Fun Kdojszi Krasnystaw (Modlitwa dla wspomnień świętych ofiar krasnostawskich)*, red. A. Sztuncajger, Monachium 1948, s. 19-21 (materiały udostępnione przez J. J. Bojarskiego).

14 He-Chaluc (hebr. Pionier) – ponadpartyjna młodzieżowa organizacja syjonistyczna o charakterze pionierskim (dla młodzieży żydowskiej powyżej 18 lat), przygotowująca młodzież do pracy w Palestynie. Idea stworzenia takiej organizacji sięgała pocz. XX wieku. Pierwsze grupy zaczęły powstawać w 1916 roku, w Rosji oraz na terenie byłego Królestwa Polskiego. Zob. N. Aleksiun, *He-Chaluc – organizacja młodzieżowa*, *Polski słownik judaistyczny* (dalej: PSJ) <https://delet.jhi.pl/pl/psj?articleId=19098> [dostęp: 24.09.2023].

skarbnik. W 1932 roku oddział miał siedzibę w lokalu Icka Kaszy przy ul. Grobla i liczył 40 członków, do zarządu weszli Szaja Sztemer jako wiceprezes i Hersz Morensztajn jako skarbnik, G. Sztern i B. Szmaragd pozostali na swoich stanowiskach¹⁵. Głównym celem było przygotowanie kadr młodzieży żydowskiej do pracy na roli w Palestynie, budowa farm rolniczych i warsztatów rzemieślniczych, oraz gromadzenie środków finansowych na fundusz pod nazwą „Keren Kajemet Leisroel”¹⁶. Żydowski Fundusz Narodowy posiadał zarząd na czele którego stał Izrael Ajzenberg (lat 20), sekretarzem był Mendel Muterperel (lat 16), a skarbnikiem Szmul Szok. Członkami tej organizacji byli: Hersz Rozencajg (lat 24), Hersz Zylberman (lat 20), Josek Fajgenbaum (lat 18) wszyscy wymienieni byli na utrzymaniu rodziców¹⁷. Zarząd organizacji w dniu 16 lutego 1935 roku zorganizował wieczór recytatorski z udziałem Jaca Lewi, na którym było obecnych 69 widzów. Członkowie „Hechaluc Pionier” głosili hasła pracy fizycznej i krzewili kulturę hebrajską¹⁸.

Kolejną organizacją była „Hachaluc Hakali”, jej twórcą i czołowym działaczem wśród młodzieży był Gerszon Sztern. Jej członkiem był Arie Sztuncajger – redaktor krasnostawskiej „Księgi Pamięci”, a także: Chaim Perlmutter, Ichaskel Sztern, Mosze Błat, Szajndla Frechter, Aron Szok, Szlomo Kerper, Mendl Ajzenberg, Beniamin Szmaragd, Mosze Rajchman, Mair Zajfman, Mair Dreszer, Debora Lerner, Boruch Lejb Fajersztajn¹⁹.

15 APL, SPK, sygn. 123.

16 Keren Kaj(j)emet le-Israel (hebr. Żydowski Fundusz Narodowy) – powstał 29 grudnia 1901 roku na V Światowym Kongresie Syjonistycznym w celu nabywania ziemi w Palestynie i jej zagospodarowywania. Jego hebrajska nazwa wywodziła się z sentencji talmudycznej o istocie dobrych uczynków. Ziemia była własnością narodową i wydierżawiano ją osadnikom żydowskim na okres 49 lat, po czym dzierżawa mogła być przedłużona. Zob. N. Aleksion, *Keren Kaj(j)emet le-Israel*, PSJ, <https://delet.jhi.pl/pl/psj?articleId=14492> [dostęp: 24.09.2023].

17 R. Dąbrowski, *Życie społeczno-polityczne mniejszości żydowskiej w Krasnymstawie*, s. 189.

18 APL, Wydział Społeczno-Polityczny, Urząd Wojewódzki Lubelski, sygn. 1817: Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty krasnostawskiego z ruchu politycznego polskiego i społeczno-politycznego mniejszości narodowych, 1935 I-XII, k. 27.

19 *Ikor cum Adenk Fun Kdojszi Krasnymstaw*, s. 23. Większość członków tej organizacji nie przeżyło zagłady, znaleźli się wśród nich: Israel Warman, Abraham Zajfer, Israel Fechter, Bentsze Roznblat, Łajb Sztajn, Ihoszu Szlomo Wajser, Becafal Hofman, Awraham Fechter, Boruch Jojne Perelmutter, Szmul Perelmutter, Iszie Zicer, Dawid Baumfeld, Itsze Błat, Mosze Drajblat, Zajnwł Mitelman, Baruch Hersz Luft, Josef Mersztajn, Szolem Zinger, Josef Sznajder, Iszchor Roznblat, Dawid Pełc, Szmul Fleszler, Mendel Binder, Dawid Zilbercon, Szlomo Zilberlicht, Motel Fisler, Mosze Dreksler, Mendel Rajchman, Mosze Kerpel, Jesze Cukier, Mosze Lusthojz, Mechel Lerman, Ichhak Cukier, Symcha Baum (Bojm), Motel Fajersztajn, Izrael Ajzenberg, wszyscy wraz z żonami, Tamże, s. 25.

Wpływy syjonistyczne były zauważane również w organizacji skautowskiej jaką było Zrzeszenie Żydowskich Harcerzy im. Józefa Trumpeldora²⁰ (Histadrut Hacofim al Szem Josejf Trumpeldor). Do trzech najważniejszych celów ideowych związku można zaliczyć: wychowanie młodzieży tworzącej odrodzony naród żydowski w duchu postępu i kultury, dysponującej silnym charakterem – cel ten może być osiągnięty jedynie dzięki wychowywaniu w oparciu o system skautowy Baden-Powella; odbudowę siedziby narodowej w Palestynie; uznawanie Polski za istotne państwo, jako Erec – Ojczyzna²¹. Krasnostawski oddział powstał wiosną 1933 roku i liczył 54 członków. Posiadał lokal przy ul. Wąskiej w domu Józefa Brześcińskiego. W skład zarządu oddziału wchodził: komendant – Mojżesz Ajzenberg (lat 23); sekretarz Szmul Szok (lat 22); skarbnik Mojżesz Muterpeler (lat 18). Środki na działalność pochodziły ze składek członkowskich w wysokości od 30 gr do 1 zł. Członkowie prenumerowali tygodnik Organizacji Syjonistycznej „Die Welt”²².

Działalność zrzeszenie przejawiała w organizacji akademii rocznicowych i odczytów. W dniu 26 stycznia 1935 roku staraniem zarządu odbyła się zabawa taneczna. W lutym wygłoszony został przez Szyję Zylbena z Chełma, instruktora zrzeszenia, referat pt. *Zadania młodzieży żydowskiej w dobie obecnej*, odczyt Mordki Flinka delegata Centralnego Komitetu na temat *Droga czynu i odbudowy w Palestynie*. W dniu 16 marca 1935 roku urządzono akademię żałobną, na program której złożyło się przemówienie okolicznościowe prezesa Gniazda Moszka Ajzenberga, śpiewy, deklamacje. W wydarzeniach brało zazwyczaj po kilkadziesiąt osób²³.

Pod wpływem partii syjonistycznej pozostawało również powstałe w 1932 roku Stowarzyszenie Dobroczyńne „Bruder Hilf” w Krasnymstawie. Na zebraniu założycielskim, które odbyło się w dniu 15 maja 1932

20 Józef Trumpeldor (1880-1920), żołnierz i pionier osadnictwa w Palestynie, wychowany w małym miasteczku w północnym Kaukazie, wcielony do armii rosyjskiej, stracił rękę w wojnie rosyjsko-japońskiej, w porozumieniu z Brytyjczykami tworzył oddziały samoobrony osadników żydowskich przed Turkami, zginął 1 marca pod Tel Hai w pñ. Galilei. Umierając wypowiedział rzekomo słowa: „Mała o to, najważniejsze jest, by umrzeć dla swojego kraju”.

21 Żydowski Związek Skautowy im. kpt. J. Trumpeldora – struktura i funkcjonowanie w dwudziestoleciu międzywojennym w Lublinie, <https://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/zydowski-zwiazek-skautowy-im-kpt-j-trumpeldora-struktura-i-funkcjonowanie-w-dwudziestoleciu-miedzywojennym-w-lublinie/> [dostęp: 26.09.2023].

22 APL, SPK, sygn. 132: Zrzeszenie Żydowskich Harcerzy im. Trumpeldora, k. 3.

23 APL, UWL, WSP, sygn. 1817: Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty krasnostawskiego z ruchu politycznego polskiego i społeczno-politycznego mniejszości narodowych, 1935 I-XII, k. 19, 28, 34, 56.

roku w lokalu Chaji Fleszera przy ulicy 3 Maja uczestniczyli: Srul Warman, Srul Pechter, Abram Zajfer, Lejba Sztajn, Moszek Drajblat, Dawid Baumfeld, Lejzor Korenfeld, Hersz Zycer, Icek Cukier, Icek Bergierman, Icek Blat, Sucher Roznbaum, Szloma Wajser, Szloma Lew, Moszek Rajchman, Zanwel Mitelman, Pinkwas Korablit, Aron Lerner, Boruch Jojna Perelmutter, Calel Hofman, Cudyk Zyngier. W skład Zarządu weszli Srul Warman, Abram Zajfer, Srul Pechter jako zastępcy: Lejba Sztajn i Moszek Drajblat, a do Komisji Rewizyjnej wybrano: Dawida Banfelda, Hersza Zycera i Lejzora Korenfelda²⁴.

Zgodnie z zapisami statutowymi celem stowarzyszenia była między innymi pomoc finansowa członkom w formie bezprocentowych i krótkoterminowych pożyczek. Na fundusze składały się „dobrowolne wkłady członków, które nie podlegają oprocentowaniu i które mogą być w każdej chwili wycofane na żądanie członka za ośmiogodzinnym wypowiedzeniem, z tygodniowych składek członkowskich wynoszących 50 gr, z darowizn²⁵. Siedziba stowarzyszenia mieściła się w mieszkaniu Sruła Warmana przy ul. Czystej 9, a oddział liczył 25 członków, których tak scharakteryzowano w jednym z meldunków Policji Państwowej:

W meldunku Posterunek Policji Państwowej tak charakteryzował członków Stowarzyszenia „wszyscy bez wyjątku są ludźmi solidnymi, którzy pod względem władz i Państwa zachowują się lojalnie, w działalności antypaństwowej zauważeni nie byli, są to ludzie solidni zajmujący się handlem i którzy wśród społeczeństwa cieszą się dobrą opinią²⁶.

Natomiast starosta krasnostawski informował, że stowarzyszenie ma na celu jedynie stworzyć dla siebie źródło kredytu, z którego mogliby w razie koniecznej potrzeby korzystać na krótkie terminy²⁷.

24 APL, UWL, WSP, sygn. 1154: Stowarzyszenie p.n. „Stowarzyszenie Dobroczynne – Bruder Hilf” w Krasnymstawie, k. 12.

25 Tamże, k. 6.

26 APL, SPK, sygn. 121: Stowarzyszenie „Bruder Hilf” w Krasnymstawie, k. 3.

27 APL, UWL, WSP, sygn. 1154: Stowarzyszenie p.n. „Stowarzyszenie Dobroczynne – Bruder Hilf” w Krasnymstawie k. 15.

Podobną działalność prowadziła Bezprocentowa Kasa Pożyczkowa „Gemilus Chesed”²⁸, która rozpoczęła działalność na terenie Krasnegostawu w listopadzie 1929 roku²⁹. Celem stowarzyszenia było: niesienie pomocy niezamożnym Żydom, mieszkańcom miasta przez udzielanie bezprocentowych pożyczek dla „polepszenia ich bytu gospodarczego” jak również „urządzanie odczytów, wieczorków, przedstawień, koncertów i kwest”, z których czerpało dochody na swoją działalność³⁰.

Organizacja „Ahawat Hachaim” liczyła około 100 członków. Utworzyła kasę zapomogową, w której każdy z członków mógł otrzymać bezprocentową pożyczkę, gdy był w potrzebie. Funkcjonowała również „komisja doradcza”, której zadaniem było udzielanie porad oraz pomocy prawnej. Działał sąd polubowny, którego celem było rozstrzyganie sporów również w sprawach interesów handlowych. Członkami organizacji wybranymi do władz gminy byli: Awraham Zajfer i Dawid Baumfeld, a do władz miejskich: Szolem Zinger³¹.

Oprócz wyżej opisanych należy wspomnieć jeszcze kilka organizacji prowadzących swoją działalność krótko, nie wywierając większego znaczenia na społeczeństwo żydowskie. Był to między innymi Centralny Związek Rzemieślników Żydów w Polsce. Z zachowanych dokumentów wiemy, że dnia 25 czerwca 1932 roku odbyło się zebranie Związku Rzemieślników Żydów Oddział w Krasnymstawie. Na zebraniu obecny był delegat centrali Hersz Fingertrut, który wyjaśnił, że centralny Związek stara się o podniesienie bytu rzemieślników i przyjsie im z pomocą przez udzielanie pożyczek. Mówił również, że Związek stara się, aby w porze zimowej gospodarze nie mogli usuwać lokatorów z mieszkań.

28 Gemilus chesed (hebr. czyniący miłosierdzie, dobroczynni; jidysz *gmiles-chsodim*) – nazwa bractwa bądź społecznej organizacji samopomocowej zajmującej się zwłaszcza opieką nad ubogimi, które istniały w bardzo wielu gminach żydowskich. W XIX wieku zaczęły powstawać kasy bezprocentowych pożyczek będące instytucjami samopomocowymi, które nie były obliczone na zysk. Jedną z pierwszych tego typu instytucji powstała w Hamburgu w 1816 roku. Niektóre kasy udzielające bezprocentowego kredytu przyjmowały tradycyjną nazwę G. Ch. bądź były prowadzone przez bractwa o tej nazwie. Ich szerszy rozwój, zwłaszcza na ziemiach polskich, wiąże się z powstaniem żydowskiej spółdzielczości kredytowej (kas oszczędnościowo-pożyczkowych). Zob. PSJ <https://delet.jhi.pl/pl/psj?articleId=19098> [dostęp: 24.09.2023].

29 APL, SPK, sygn. 1154: Stowarzyszenie p.n. „Stowarzyszenie Dobroczynne – Bruder Hilf” w Krasnymstawie, k.15.

30 APL, SPK, sygn. 122: Stowarzyszenie Dobroczynne „Gemilus Chesed”.

31 *Ickor cum Adenk Fun Kdojszi Krasnystaw*, s. 22-25.

Omawiał aktualny kryzys gospodarczy. Obecnych na zebraniu było 50 osób. Zainteresowanie średnie³².

Życie społeczno-kulturalne społeczności żydowskiej Krasnegostawu w okresie międzywojennym wykazywało dużą złożoność swojej działalności. Było ważnym elementem życia ludności żydowskiej miasta. Warto wspomnieć, że praca stowarzyszeń nie była kierowana tylko do ich statutowych członków i docierała niemal do całej społeczności żydowskiej Krasnegostawu.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Lublinie

- APL, Akta miasta Krasnegostawu, sygn. 181: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 1.
- APL, Akta miasta Krasnegostawu, sygn. 182: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 2.
- APL, Akta miasta Krasnegostawu, sygn. 183: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 3.
- APL, Akta miasta Krasnegostawu, sygn. 184: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 4.
- APL, Akta miasta Krasnegostawu, sygn. 185: Spis wyborców do Rady Miejskiej Okręg 5.
- APL, Starostwo Powiatowe Krasnostawskie, sygn. 121: Stowarzyszenie „Bruder Hilf” w Krasnymstawie.
- APL, Starostwo Powiatowe Krasnostawskie, sygn. 122: Stowarzyszenie Dobroczynne „Gemilus Chesed”.
- APL, Starostwo Powiatowe Krasnostawskie sygn. 132: Zrzeszenie Żydowskich Harcerzy im. Trumpeldora.
- APL, Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Komunalno-Budowlany, sygn. 1258b: Projekt przebudowy bóżnicy gminy wyznaniowej żydowskiej w Krasnymstawie.
- APL, Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Społeczno-Polityczny, sygn. 1154: Stowarzyszenie p.n. „Stowarzyszenie Dobroczynne – Bruder Hilf” w Krasnymstawie.

32 APL, UWL, WSP, sygn. 1814: Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty krasnostawskiego z ruchu politycznego polskiego i społeczno-politycznego mniejszości narodowych, 1932, k. 103.

APL, Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Społeczno-Polityczny, sygn. 1814, Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty krasnostawskiego z legalnego ruchu politycznego i społecznego polskiego i mniejszości narodowych Nr 1-12 z 1932.

APL, Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Społeczno-Polityczny, sygn. 1817: Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starosty krasnostawskiego z legalnego ruchu politycznego i społecznego polskiego i mniejszości narodowych, nr 1-12 z 1935.

Źródła wydane

Księga Adresowa Rzeczypospolitej Polskiej z Wolnym Miastem Gdańsk, Warszawa 1929.

Ickor Cum Adenk Fun Kdojszi Krasnystaw (Modlitwa dla wspomnień świętych ofiar krasnostawskich), red. A. Sztuncajger, Monachium 1948, s. 19-21.

Akty prawne

Ustawa tymczasowa z dnia 2 sierpnia 1919 r. o organizacji władz II instancji: *Dziennik Praw Państwa Polskiego* z 1919 r. Nr 65, poz. 395.

Opracowania

Bergman E., Jagielski J., *Zachowane synagogi i domy modlitwy w Polsce*. Katalog, Warszawa 1996.

Bęcal P., Żydzi w Krasnymstawie, w: *Zapiski krasnostawskie. Z przeszłości Krasnegostawu i okolic*, red. P. Kardela, Lublin 1994, s. 37-43.

Ćwik W., *Z dziejów Krasnegostawu w XIX wieku*, „Rocznik Chełmski”, 3 (1997).

Dąbrowski R., *Życie społeczno-polityczne mniejszości żydowskiej w Krasnymstawie w latach 1918-1939*, „Zapiski Krasnostawskie”, 4 (2013).

Doroszewski J., *Oświata pozaszkolna wśród ludności żydowskiej na Lubelszczyźnie w latach 1918-1939*, w: *Z dziejów społeczności żydowskiej na Lubelszczyźnie w latach 1918-1939*, red. J. Doroszewski, T. Radzik, Lublin 1992.

Ickor Cum Adenk Fun Kdojszi Krasnystaw (Modlitwa dla wspomnień świętych ofiar krasnostawskich), red. A. Sztuncajger, Monachium 1948.

Korallow F., *Zarys dziejów Krasnegostawu*, w: *Chołmskij narodnyj kalendar' na 1911 god*, red. G.W. Liwotow, Chełm 1910, s. 51-64.

Sygowski P., *Liczba ludności żydowskiej w wykazie statystycznym województwa lubelskiego z 1819 roku*, „Studia Żydowskie. Almanach”, 1 (2011), s. 143-152.

Śladami Żydów. Lubelszczyzna, oprac. M. Kubiszyn, Lublin 2011.

Tam był kiedyś mój dom... Księgi Pamięci gmin żydowskich, wybór, oprac. i przedm. M. Adamczyk-Garbowska, A. Kopciowski, A. Trzciński, Lublin 2009.

Verdmon Jacques L. de, *Krótką monografia wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskiem*, Warszawa 1902.

Wasiutyński B., *Ludność żydowska w Polsce w wiekach XIX i XX. Studium statystyczne*, Warszawa 1930.

Netografia

Encyclopedia of Jewish Communities, Poland, vol. 7, s. 515-518, published by Yad Vashem, Jerusalem, http://www.jewishgen.org/Yizkor/pinkas_poland/pol7_00515.html [dostęp: 24.09.2023].

Polski słownik judaistyczny (PSJ), <https://delet.jhi.pl/pl/psj?articleId=19098> [dostęp: 24.09.2023].

Żydowski Związek Skautowy im. kpt. J. Trumpeldora – struktura i funkcjonowanie w dwudziestoleciu międzywojennym w Lublinie, <https://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/zydowski-zwiazek-skautowy-im-kpt-j-trumpeldora-struktura-i-funkcjonowanie-w-dwudziestoleciu-miedzywojennym-w-lublinie/> [dostęp: 26.09.2023].

6
S T A T U T

STOWARZYSZENIA DOBROCZYNNEGO "B R U D E R - H I L F" w Krasnymstawie.

§ 1.

Celem Stowarzyszenia Dobroczynnego jest: przyjęcie pomocą pieniężną swoim członkom w formie krótkoterminowych pożyczek, które nie podlegają oprocentowaniu. Siedziba Związku w Krasnymstawie. Teren działalności stowarzyszenia rozciąga się na m. Krasnyastaw.

§ 2.

Fundusze Stowarzyszenia Dobroczynnego składają się :

- a/ z dobrowolnych wkładów członków, które nie podlegają oprocentowaniu i które mogą być w każdej chwili wycofane na żądanie członka za ośmiedziennem wypowiedzeniem,
- b/ z tygodniowych składek członkowskich wynoszących 50 gr.,
- c/ z darowizn, ~~subwencji i t.p.~~

§ 3.

Członkowie Stowarzyszenia Dobroczynnego obowiązani są :płacić regularnie składki. W razie niezapłacenia składek za 6 tygodni, zostają wykreśleni ze Stowarzyszenia Dobroczynnego na mocy uchwały Zarządu, a poprzednio wniesione składki przechodzą na własność Stowarzyszenia i tworzą fundusz żelazny.

§ 4.

I/ Członkowie, chcący zaciągnąć pożyczkę, powinni zawiadomić o wysokości pożyczki na dwa dni przed zaciąganiem pożyczki, Zarząd Stowarzyszenia Dobroczynnego.

II./ Zarząd Stowarzyszenia Dobroczynnego może udzielać natychmiastowych pożyczek, gdyby uznał to za konieczne.

§ 5.

Pożyczka może wynosić najwyżej 100 zł./sto złotych/i musi być spłacona w ciągu jednego miesiąca w różnych ratach. Pożyczający składa weksel przez niego podpisany bez żyra.

§ 6.

W razie nie oddania pożyczki w przepisany czasie , Zarząd rozpatruje przyczynę dla której jej nie oddano na czas i nakłada odpowiednie kary, a mianowicie: wstrzymanie udzielania pożyczek takowemu w terminie od 1-3 miesięcy.

§ 7.

Stowarzyszenie Dobroczne "Bruder-Hilf" wybiera:

- 1/ Zarząd składający się z trzech członków i dwóch zastępców i wybrany na okres jednego roku.
- 2/ Komisja Rewizyjna, złożona z trzech członków, i wybierana na okres dwóch lat, przyczem uchwały dwóch członków są prawomocne.

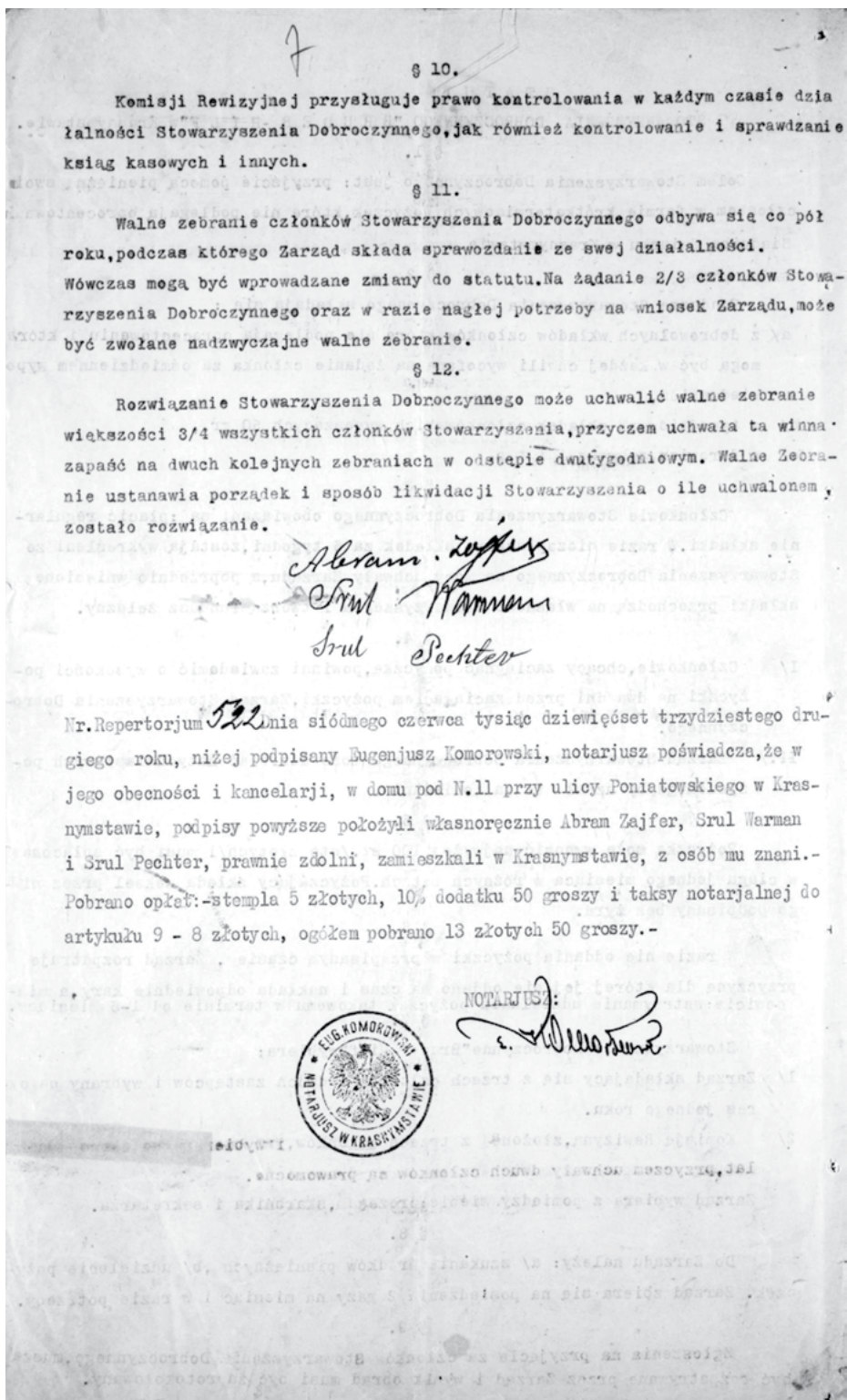
Zarząd wybiera z pomiędzy siebie: prezesa, skarbnika i sekretarza.

§ 8.

Do Zarządu należy: a/ szukanie środków pieniężnych , b/ udzielenie pożyczek. Zarząd zbiera się na posiedzenia 2 razy na miesiąc i w razie potrzeby.

§ 9.

Zgłoszenia na przyjęcie za członków Stowarzyszenia Dobroczynnego, muszą być rozpatrywane przez Zarząd i wynik obrad musi być zaprotokołowany.

PROTOKOL

Ogólne zebrania założycieli Stowarzyszenia Dobroczynnego "Bruder-Hilf" w Krasnymstawie, w osobach: 1/Srul Warman, 2/Srul Pechter, 3/Abram Zajfer, 4/ Lejba Sztajn, 5/Moszek Drajblat, 6/Dawid Baumfeld, 7/Lejzor Korenfeld, 8/Hersz Zycer, 9/Icek Cukier, 10/Icek Bergierman, 11/Icek Biat, 12/Sucher Rozenbaum, 13/Szloma Wajser, 14/Szloma Lew, 15/Moszek Rajchman, 16/Zanwel Mitelman, 17/Pinkwas Kornblit, 18/Aron Lerner, 19/Beruch Jojna Perelmutter, 20/Calel Hofman, 21/i Cudyk Zyagier, które się odbyło w dniu 15 maja 1932 r. w lokalu p. Fleszlera Chaji przy ulicy 3-go-maja.

Po obraniu na przewodniczącego p. Dawida Baumfelda, na sekretarza p. Drajblata Moszka ustalono następujący porządek dzienny:

- 1/ Referat p. Hersza Zycera o znaczeniu Stowarzyszenia Dobroczynnego,
- 2/ uchwalenie statutu Stowarzyszenia,
- 3/ wybór zarządu i Komisji Rewizyjnej,
- 4/ Wolne wnioski.

Po wysłuchaniu referatu p. Hersza Zycera, który zobrażował dosadnie zadanie Stowarzyszenia zmierzające do udzielania bratniej pomocy członkom Stowarzyszenia, przystąpiono do uchwalenia opracowanego statutu, który został przyjęty jednogłośnie w brzmieniu załączonego przy niniejszym statutu.

Następnie przeprowadzono wybory zarządu Stowarzyszenia do którego weszli przezaklamacja:

1/ Srul Warman, 2/ Abram Zajfer i Srul Pechter.
a na zastępców:

- 1/ Lejba Sztajn
- 2/ i Moszek Drajblat.

a potem do Komisji Rewizyjnej wybrano:

- p.p. 1/Dawid Baumfeld
2/ Hersz Zycer
i Lejzor Korenfeld.

Na powyższym obrady zostały zakończone i posiedzenie zamknięto o godz. 18-tej.

Przewodniczący
Sekretarz

Dawid Baumfeld
Moszek Drajblat